

SMÅLANDSRÖTTER

eller berättelser och hörsågnar från Grötsjö vid seklets början

Denna artikel är en direkt avskrift av Signe Joelsson berättelser nedtecknade av sonen Ingvar Joelsson, Lund 1979-12-31. Berit (Joelsson) Allhed har gett Oskars Hembygdsförening tillåtelse att publicera artikeln. Om du som läser detta har foton eller annat material som kan komplettera Signes berättelser är vi tacksamma om vi kan få ta del av detta.

Följer man en igenvuxen stig, som ringlar sig mellan ojämna stenbumlingar, längs magra stenrika tegar, förbi en med rödfärgad jord omgiven gammal källa, där vattnet står klart över nedfallna allöv, kommer man till ett ställe invid en delvis nedrasad mur, där ett par knotiga gamla

äppelträd markerar att en stuga en gång var belägen. Träden är av obestämbart sort med många vissnade grenar i sina yviga kronor, men de blommor ännu med glesa klasor av vita blommor om vårarna och till hösten bär de enstaka sura, gula äpplen. Invid äppelträdets knotttriga stammar, nedtill invid rötterna, finns täta snår av vaxglänsande blad och oansenliga små blå blommor. Det är den växt som så ofta omger de småländska

torpstugorna och som kallas Per Vink av befolkningen. Av själva torpet finns endast en liten kulle av sten och jord kvar som en rest av murstocken.

Stigen ringlar vidare, förbi den gamla torptomten, ner över vattensjuka mader, där i disiga kvällar lyktbärarnas bleka bloss glimmar mot den mörkdystra granbakgrunden. Om det sedan skulle vara utströmmande sumpgas och inte de avlidnas andar, så förtar detta ändå inte den rofyllda stämningen i den tysta, grönskande skogen, där endast fågelsången hörs, ibland avbruten av det kraftiga knakandet, när en älg banar sig väg genom kvistar och snår. På avstånd hörs ett

svagt, dovt brusande och under en av lösa plankor upplöckad träbro, strömmar bäckens svarta vatten. Det sliter och drar i sjögräset och för med sig träpinnar och löv i den delvis igenvuxna strömfåran.

Letar man sig motströms, längs bäcken, genom stenar och moras, tilltar sakta brusandet och vattnet för med sig tussar av gulvitt skum. Fallet brusar

om vårarna mäktigt när det vräker sig ner mellan av alger brunfärgade stenmurar, men krymper under torra somrar ihop till en försynt porlande vattenrännil, som gömmer sig blygt intill de vattenslipade stenblocken på fallets botten och följer tätt intill alrötterna. Delvis invuxen i en skrovlig al, sitter en del av en gammal kvarnsten fast som en bila instucken i trädstammen. Man kan ännu se de fåror i stenytan som förde med sig säden in mellan stenarna för att förvandla den till mjöl, malande den mellan sina slät-hackade ytor. Men av kvarnhuset finns endast en stenvägg kvar med gluggar för dörren och en fönsterglugg. Och mitt inne i ruinen växer stora alar i nässelsnåren.

Kvarnen var i bruk så sent som till ungefär 1910, i en tid då bygden var mycket tätare befolkad, då skeppen förde skaror av smålänningar över till den nya världen, där utkomstmöjligheterna var bättre. På den tiden trafikerades den gamla nötta vägen, genom skogen, inte av skogsmaskiner och bandtraktorer, men väl av hästdrivna sädesforor på väg till Käxgölakvarnen. Då låg torpen och gårdarna tätt och folket var flertaligt med många barn i stugorna och många pigor och drängar på gårdarna. På den tiden var luften fri från svavelutsläpp och bygden full av liv. Varje jordplätt brukades och nya jordbruk anlades på avbrända bitar i skogen, så kallade brännor. Allt togs till vara, för att hålla den hotande svälten borta och lungsoten härjade i de otäta och dragiga timmerstugorna, med alltför få sovplatser.

Vid mitten av 1800-talet bestod Sveriges åldringsvård av, att man lät de gamla, i husförhörslängderna antecknade som orkeslösa, dra som tiggare från gård till gård, så kallade dygnshjon. De jordägande bönderna hade skyldighet, att utspisa och hysa dem under ett dygn i taget, varefter de tvangs dra vidare till nästa ställe. Svält och nöd bland torpare och arbetare, ledde till ökad snikenhet och vaksamhet hos de rikare jordägarna och detta fick ofta hjonen sin del av. Det var till att hålla tillgodo med sur mjölk och möjligt bröd och en sovplats längst nere vid dörren, längst bort från den värmande murade spishärden. En av dessa dygnshjon i trakten av den gamla kvarnen i Käxgöl var Muttan. Hon ansågs obeskrivligt ålderstigen och när man refererade till något verkligt stenåldersmässigt, talade man om gammalt som Muttans gamla mormor. Som alla andra hjon vandrade Muttan omkring i sina slitna paltor, från gård till gård. Sommartid föredrog hon emellertid att sova ute i naturen, som hon älskade och som gärna skänkte med sig av sin rikedom till henne. Med den djupa av dödsskräck färgade religiositet som var mycket vanlig bland enkelt folk på den tiden och som underblåstes av kyrkans tvång och svavelosande straffpredikningar, sågs hon i tidiga morgnar förrätta sin morgonbön utomhus i den helgedom som naturen gav henne och som slutligen tog emot henne, då hon hittades död i skogen på en bädd av ängsblommor.

Ett annat sätt att livnära sig på äldre dar hade Karl-Örnan. Hon var en gammal, svart kärring med stripigt, hängande hår, som gick med iglar mot "onne blo", som man sade. Hon förde blodiglar med sig i en literbutelj och utförde koppningar, med dessa, mot allsköns sjukdomar mot vilka ingen bot kändes till och som okunnighet och vidskepelse ledde folket att anlita kloka gummor som hjälp emot. När Karl-Örnan kom på besök satte hon iglarna i sin flaska på spiselkransen, för att skydda dem mot kylan och alltid fanns det väl någon, som kände sig krasslig som behövde hennes behandling. Arvodet utgjordes av mat och husrum över natten och betalades vare sig behandlingen hade någon effekt eller inte. Denna hennes något udda hantering och tron på blodets nästan magiska betydelse, ledde till att man tog henne för en trollkärring. Man pratade om att det spökade i torpstugan, där hon bodde med sin son Rapp-Osken. Det handlade i folkmun mest om att askan flög ur spisen och att möbler flyttade sig av sig själva. Med andra ord vad dagens parapsykologer och kvacksalvare skulle kalla autokinetik. Då Karl-Örnan och Rapp-Osken inte själva tycktes ha någonting emot spökhistorierna, finns det kanske anledning att misstänka, att dom vidtog vissa åtgärder, för att hjälpa andarna i deras verksamhet. Det berättas annars, att hon var en snäll och godhjärtad gammal kärring, så berättelsen om att hästarna stannade och vägrade dra hennes likvagn, har säkert också sin rot mera i folktron än i

verkligheten.

Något annorlunda ter sig kanske det kvinnoöde, som utgöres av berättelsen om lilla Moe. Hon var av finare familj och uppfödd på en fin gård. Hon drabbades emellertid av det oblida ödet att föda två oäkta telningar, vilket helt tillskrevs barnens liderligt syndiga moder, medan fadern, som brukligt var på den tiden, varken betraktades som syndig eller hade några som helst skyldigheter, mot den olyckliga modern eller barnet. Lilla Moe fördrevs från ära och rikedom och fick anställning som ambulerande kokerska åt kronans skogshuggare. Hon lärde sig att läsa och skriva, vilket före folkskolereformen var unikt ute i bygderna. Så småningom fick hon slå sig ner i en usel jordkula i en backe invid en myggrik sjö. Hon skötte sin täppa, mitt i den oländigaste skogen, med omsorg och planterade fruktträd och bär, för att dryga ut dieten av fisk från sjön, för sig och sitt barn. När hon inte spann och beredde ull och lin åt traktens bondkärringar, kunde hon ge lektioner i den stora konsten att läsa och skriva. En konst som hon, bortsett från prästen och klockaren, var ensam om att behärska i hela bygden.

Det var alltså armodets, slitets, lungсотens och vägglössens tid i Småland. Och då svingade ännu vattenhjulet nere vid den gamla kvarnen och en grå liten stuga hukade under fruktträden på den gamla torptomten. Här levde och verkade då mjölnaren Matsson och hans hustru i folkmun kallad Matssan. Då han hade att sköta om bygdens mjöltillverkning, var väl familjens ekonomiska position något bättre, än de flesta, som bara hade småjordbruk och dagsverken till sin utkomst. Då fanns en stor fördämning ovanför kvarnen, inte bara som nu bara vid snösmältningen, fylld med en stor reservoar av vatten för kvarnens bruk. Mjölnarfamiljen hade inte, som de flesta, många barn, men väl en son som döpts till Karl. Om hur mjölnaren och hans hustru levde sitt liv, vet man inte mycket men de måste ha levat under förra hälften av 1800-talet och berättelsen om hur Mats mjölnare mötte sin död lever ännu kvar, även om han inte visar sig i spökform nere vid kvarnfåran under mörka nätter, som en del ville göra gällande. Karl Matsson växte upp till en vuxen karl, som säkert fick lära sig arbeta för sitt uppehälle, men som tråkigt nog var rätt begiven på dryckenskap och sena supfester. Det var när han kom hem efter en sådan, mycket sen, eller om man så vill, mycket tidig fest, som katastrofen skedde.

Dagens arbete i kvarnen började med att luckan till fördämningen hölls stängd, medan kvarnens ena tunga sten pallades upp från den underliggande. Då kunde man rengöra stenarnas transportspiraler, genom att krypa in mellan kvarnstenarna och hacka rent ytorna med en speciell hacka. Mjölnaren Matsson höll just på med detta, när sonen Karl återvände

från en fest i något beskänkt tillstånd. Av någon anledning fick han för sig att han skulle starta kvarnen och öppnade därför dammluckan. Kvarnhjulet sattes i rullning och kvarnstenen kom i rörelse, så att uppallningen omedelbart brast, varvid stenen föll ner över den intet ont anande fadern. Han klämdes troligen genast ihjäl, men den syn som mötte sonen, när han kom ner i kvarnhuset, gjorde att han, utan att kunna taga vara på sig själv, irrade omkring i skogen i flera dagar, mumlande för sig själv "Gubben Masse, han ble döer där nere..."

Karl hade dock haft tur vid val av hustru. Hans utvalda hette Karin och var en arbetsam och duktig fru som i folkmun kallades för Karl-Matsa-Karin. Karl och hon bodde, till den början, nere på Matsatorpet, medan han skötte om kvarnen och hon fick slita med dagsverken i gårdarna. Den tidens bönder hade ett mycket, för dom själva, förmånligt system för att utnyttja de kringboende torparnas arbetskraft, utan att ge någon ekonomisk ersättning. Detta var före jordbruksarbetarförbundets tid och ersättningen för flera dygns hårt arbete, för en hel familj, kunde bestå i en möjlig brödkaka eller i att torparen fick låna en av gårdens hästar en dag, eller helst en kväll, för omvårdnad av torpets jordbruk. Detta fick givetvis alltid komma i andra hand och under dagar med gott skördeväder måste torparfamiljen arbeta åt bönderna. Karl och Karin följde tidens sed och skaffade många barn till världen. Karl avled efter några år och Karin fick själv sträva för att hålla sig själv och barnen vid liv. Det var vid hemkomsten efter en lång dags arbete hos bönderna i närheten och hon hade lämnat barnen ensamma hemma, som nästa olycka inträffade. På den tiden fanns givetvis inga barndaghem och om telningarna var för små för att göra skäl för sig och bidra till arbetet, vilket i och för sig inträffade tidigt i 8-9-årsåldern, var de inte välkomna med på dagsverken. Karin hade därför lämnat barnen helt ensamma hemma. De hade dock tyckt att det blivit kyligt i stugan och hade försökt göra upp eld i spisen. Detta var nog inte så lätt, för den tidens spisar bestod av en murad håll av gråsten och lera med en öppen kupa över. På glöden över denna håll placerades kokkärnen sedan på små ställningar, kallade trefötter. Barnen lyckades inte med eldandet, utan en mindre eldsvåda utbröt och det bar sig inte bättre än att när Karin kom hem, var alla barnen utom dottern Manda döda. Karl-Mats-Karin bodde under senare delen av sitt liv på sotarestället, som det senare kom att kallas.

Resterna av sotarestället finns ännu att finna inte långt från Matsatorpet. Man letar sig genom snårskogen vid den röda källan och följer en stig uppför en backe under granarna, där kantareller står bland gula björklöv om höstarna. Invid den gamla väg som leder från Grötsjö till Hylkebo finns en gammal granhäck, tydligt av människan planterad men

sedan årtionden förvuxen till stora träd. Av själva huset finns ingenting kvar mer än en jordhög och spridda järndetaljer från en spis.

Vildblommorna prunkar på inägan i skogsglántan som för länge sedan utgjorde trädgård kring torpstället. Här bodde Karl-Matsa-Karin med sin dotter på äldre dar. En tid bodde där också Karl-Jakopa-pojken, Isak hos henne i stugan. Hon var född år 1842 och blev cirka 95 år gammal, vilket var en mycket ansevärd ålder på den tiden. Hon gick ofta omkring med en stickning i händerna och kunde på så sätt ta vara på transporttiden på ett fruktbart sätt. Hon gick ofta i djupa tankar och hördes vid ett tillfälle för sig själv utropa: "Vik hädan Satan!", om hon avsåg lyssnaren eller någon frestelse i tankarna, stod väl inte helt klart. Hon kokte jättelika blodkorvar i komagar, som hon gärna delade med sig av. Hon spann och kardade ull åt bönderna, gjorde linberedning och brukade torpet. Som ett kuriosum kan nämnas att den överlevande dottern vid branden på Matsatorpet, innebrändes tillsammans med sin make på Öland år 1922. Det fanns fyra barnbarn i stugan. Det var Syster, Agnes, Emelia, samt Elsa som var födda omkring sekelskiftet år 1900. Karl-Jakopa-Isaken for omkring i bygden och bedrev handel med häst och vagn. Oftast handlade han med strömming men han gjorde sig även känd som drögskojare, då han sålde dragkälkar och som försäljningsargument för ett dylikt fordon uttalade: "Jag satte mej på drögen uppe på Hagbacken på midsommarafton och det bar iväg så fort att jag skrek, Gode Gud hjälp mej!" Isak dog ute i Alsjö mark hos Joel Gummesson, medan Karin och Manda och barnbarnen flyttade till Öland.

Ända tills denna tidpunkt, hade inte sotarstället kallats sotarstället, men nu gjorde den man inträde på scenen, som kom att ge stället ett nytt namn och ett nytt rykte. Han hette Karl Karlsson, men blev bara kallad för "soten". Han var liten och vig och utövade sitt yrke inte utan stor skicklighet. Det berättas att han klättrade upp på det höga taket på boningshuset i Svångemåla utan stege. Han och hans hustru Lydia, kallad Lude, samt barnen Harald, Ragnar, Issa, Hilmer, Sven och Hilding, flyttade in i torpet efter Karin. Sotaren drygade ut sina arvoden för sotarhjälp, med enklare plåtslageriarbeten, i form av små karbidlyktor för upplysning av bostadsrum etc. Det var på den tiden, vid seklets början, vanligt att dylika lampor användes både inomhus och som cykelbelysning. De fungerade så att man lät vatten, från en liten behållare droppa på några bitar kalciumkarbid, inne i ett gastätt utrymme. Den därav bildade acetylengasen leddes till en liten brännare, vars låga utgjorde ljuskälla. Det fanns vissa problem med att hålla gasproduktionen under kontroll, så att lyktan inte släcktes eller vad värre var, om gasproduktionen blev för ymnig, kunde hela lampan explodera. Sotaren ökade dock vidare ut sina inkomster, med att företaga nattliga vandringar i bygden, varifrån både ett och annat bars

hem till torpet. En natt lär han ha spårats den, nära en mil, långa vägen från Kroksjö hem till sotarestället, bärande femtio kilo havre, som han stulit där. Trots sina mycket små ägor, hölls ko och gris i den lilla ladan på torpet och deras uppehälle i form av foder, kunde inte det lilla torpet självt orka med utan hjälp utifrån. Han och hans barn plundrade potatislanden på ensligt belägna odlingar som Råsalyckorna och Brändakärr, på så sätt att stjälkarna stod kvar, medan potatisen var framgrävd och bortforslad när ägarna kom, för att ta upp sin potatis. Det berättades att när slutligen sotarfamiljen, hade flyttat från bygden, uttalade Helena, den gamla bondmorän i Grötsjö "Nu när den lille soten är försvunnen, kanske man kan våga sätta potater på Råsalyckorna..." Trots att sotaren var liten till växten, hade gubbarna respekt för honom och trots att han vid spårnö hade klackat sina skor i båda ändar (för att dom inte skulle se på spåren vilket håll han hade gått!) och folk som blivit bestulna lyckats spåra honom ända hem till torpet, vågade sällan någon anklaga honom för stöld. En av de mera hetlevrade bondgubbarna i Skärvsjö by lär. dock vid ett tillfälle utanför sotarstugan, efter en sådan spårning, ha utropat: "Är du där sotarjävvel så kom ut så att jag får tala med dej!" Hans hustru Lydia hade verkligen ett stort lugn och fördragsamhet. Därom vittnar berättelsen om när Karl kom hem med nyheten: "Vår dotter, Issan ska ha ett barn!" ..."Åh faen", sa Lude, allt efter hans egen utsago. Ett barn med okänd fader som tillskott i familjen, kunde inte rubba denna knotiga torparkärrings psykiska jämvikt.

Innan vi lämnar området nere kring Käxgölakvarnen finns det lite mer att berätta. Byn Käxgöl har ju, förresten, sitt namn efter Käcken, han som sa: "Tack i himmelen", när han fick en palt, "Tack, tack", när han fick två och: "Nu jävlar får det vara nog", när han fick tre. Han var båtsman och bodde i en jordkula. Nu så skall vi se till två gårdar som låg längre ner längs bäcken. På samma sida om strömfåran, som Matsatorpet, en bit nedströms, låg Kärret. Detta var en självförsörjande gård och det är det enda boningshuset i området, som bevarats från den tiden. Huset står nu som sommarstuga uppe vid Holmen. Vid seklets början stod stugan alltså på andra sidan bäcken nere vid skogskanten och här bodde Per Gustavsson och hans fru Emma. Hon var en knotig liten gumma som jobbade och slet och sprang efter oxarna på fälten om dagarna, medan hennes karl låg hemma och sov. De hade nio barn: August, Hilda, Edit, Anna, Karl, Gustav och Ragnhild samt Signe. Det var dock inte nog med att karln var lat, han stal också precis som den lille sotaren. Skillnaden var bara, att han inte hade samma respekt med sig i bygden, utan han blev anklagad för sina gärningar. Han var, som de flesta, glad för alkohol och detta tillsammans med att han inledde processer i rätten emot dem som

sade att han stal, ledde till att familjens ekonomi gradvis försämrades. Familjen fick sälja sina dragare, vilket ofelbart måste leda till ett starkt beroende av grannars välvilja, vilket kan vara tveksamt om man har rykte om sig att vara tjuv. Husgeråd och inventarier fick också säljas och barnen fick svälta och fara illa. I det hemmet åt man, i brist på bord, på en gammal kista i gamla burkar. Köket saknade golv och diskvattnet slogs ut direkt på jordgolvet.

Denna människans lättja och oduglighet, som kontrast till kärringarnas seghet och strävsamhet, förekommer ofta i sägnerna från början av 1900-talet. På samma sätt stod det till i gården på Holmen. Där bodde i den grå forntiden Edit på Almatorpets föräldrar, men om dem finns ingenting bevarat i folkmun att berätta. På tjugotalet beboddes gården av Ernst och Hilma, med nio barn och fyra fosterbarn. Detta var en ansevärd gård med häst och tre eller fyra kor. Hilma fick jobba och slita medan Ernst tog tillvaron mera lätt. Det berättas att han, vid ett tillfälle, körde med häst och vagn till kvarnen i Anebo, med säd för att tillverka mjöl till matbröd. Han for tidigt på morgonen och när han inte kommit hem till kvällen, blev Hilma orolig. Hon fick dock bud från en granne, om att mjölet hade skickats med denne hem och fanns nere vid vägen i Folkehyltan. Så fick hon bära hem mjölet, portionsvis, den kilometerlånga vägen. Ernst kom inte hem förrän efter cirka en vecka. Den tidsperioden räckte de medhavda pengarna nämligen, till för att underhålla hans fylla. Det var en regel bland torparna,, på den tiden, att det inte fick fattas brännvin i huset. Om man sedan hade mat till att föda alla sina stackars barn med, hade inte alls samma betydelse...

Vid detta sekels början genomkorsades markerna kring Grötsjö av, för den tidens fordon, farbara vägar, som sammanband de olika torpställena, samt tjänade som leder för nödvändiga transporter mellan byarna. De flesta av dessa leder genom skogen, är nu återlämnade åt naturens vård och kan därför ofta endast skönjas, som svaga spår efter hjulpar under vinter och vår, men täcks helt av busksly och ormbunkar under sommar och höst. I en del fall, får de nu tjäna som transportleder för skogstransporter. Huvudvägen, på den tiden, utgjorde leden från Grötsjö till Käcksgöl via den gamla kvarnen, och till denna anslöt vägen till Folkehyltan via Matsatorpet och Holmen samt vägen till Hylkebo och Karlslunda som passerade sotarstället och gick nära Kärret. Följer man vägen från sotarstället och går mot Grötsjö, är vägen ännu lätt att följa, där den ringlar sig fram över granrötterna. Detta trots att en träbro, över ett vattenfyllt dike, sedan länge saknas och man tvingas göra en omväg för att hitta en annan övergång. En bit längre fram till vänster, en bit in i

hagen, finner man en gammal källa vid foten av ett par stora alar. I dess botten finns alltid, även under rekordtorra somrar, en liten vattenspegel omgiven av mossiga stenar. Denna källa utgjorde vattentäkt för flera hushåll och ansågs som en så stor tillgång, att det under vattenbristens torksomrar, kunde utlösa kiv mellan grannarna. En gång barrikerades brunnen, av en användare (sotaren) och ett anslag sattes upp med texten "Rör inte detta, ni!". Vid förfrågan, hänvisades till storbonden som ägde marken runt källan: "Vi har löfte av herr Svanberg att använda vatten från källan" och grannen Alfred, från Hammaremålen, lade in sitt ord i leken: " Ni skulle ju inte tvätta, när det är så torrt". Detta utspann sig år 1921 och då hade användarna av källan redan hunnit reduceras i antal. Alldeles invid källan finns resterna av en gammaldags stenkällare. Grunden av sten, som samtidigt utgjorde väggarna, finns ännu kvar men ingången blockeras av en stor myrstack. Timmerstugorna på den tiden stod inte bara ofta på ofri grund, utan saknade ofta källare. Byggherrarna anlade sina källare på något ställe invid stugan, där det var lättare att gräva och mura upp dem, än under själva huset, ofta i någon grusbacke. Denna stenkällare tillhörde bleckslagarens torpstuga, som låg alldeles på andra sidan vägen.

Bleckslagare var en yrkesbeteckning som väl snarast skulle motsvaras av finsmed, om man översätter till nutidens vokabulär. I likhet

med sotarestället fick torpet namn efter ägarens yrke och ödetomten kallas ännu för blecktomten. Stället utgjordes av en rektangulär, av stenmurar och gärdesgårdar, omgärdad täppa. Den förre ägaren har nog haft ett ord med i laget, vid avstyckningen av torpet, för en del av jorden är knappast brukbar, då en berghäll går i dagen alldeles vid stenmuren invid grinden som ledde till huset, och gör jorden grund och svårbrukad. Stenmuren döljs ännu av gamla häckar av förvuxna syrener, av den vanliga väldoftande blå-violetta typen, som hänger över muren med sina mossiga, delvis vissnade grenar. Från grinden, som nu är igensatt av sten, ledde en gång upp till huset. Här fanns för några år sedan den vanliga kullen av sten och gammalt murbruk, som bevis för att torpet en gång var bebyggt. Det fanns torra gamla aplar intill stugruinen och i jorden fanns smält glas i förvridna skärvor, vittnande om att en eldsvåda ödelagt huset en gång. I jorden utanför husruinen hittades en gång en dubbel slant, två öre silvermynt, från 1765. Det var nog en sällsynthet, att man hade pengar i huset på den tiden, så då skulle nog förlusten av ett sådant, relativt litet mynt, känts mycket svår och lett till stora efterforskningar, i hopp om ett återfinnande. Stora, gamla äppelträd, av den sura, i det närmaste oätliga sort, som kallas citroner står ännu på rad invid vägen och i andra änden av tomten fanns ett litet fähus, där man kunde hysa en ko och en gris, för att dryga ut arvodena från bleckslageriet. Bleckslagaren hette Johan Johansson och kallades aldrig med förnamn utan gick under benämningen bleckslagar Johansson. Han hade en mycket duktig, renlig och ordentlig hustru som hette Kristina. Tråkigt nog blev hon sjuklig och sängliggande. Avsaknaden av läkarvård eller kunskaper om sjukdomars botande, med andra medel än hemlagade huskurer, ledde till att hon efter en lång tid sjukdom avled. Efter en tid gifte bleckslagaren om sig. Ett steg som han senare, enligt egen utsago, skulle komma att ångra med stor bitterhet. Hans nya fru, som kallades Bleckan, besatt inte sin företrädares goda egenskaper. Hon misskötte huset och sig själ. Hon gick både ute i ladugården och inne i huset med trätofflorna på sig. Det var annars brukligt att sätta av sig sina av djurspillning befläckade, skodon i förstugan. Vidare flyttade hon torpets hönsodling inomhus, vilket inte förbättrade den hygieniska standarden därstädes. Trots hustruns slarvighet skaffades två fosterbarn, Gustav och Ida, till hemmet. Det var vanligt förr att man, efter otillräcklig sotning fick elden från eldstaden att sprida sig upp i rökgången, så att lågor och gnistor steg ut genom skorstenen. Med dåtidens takbeläggningar, av halm eller torv, kunde detta ha ödesdigra konsekvenser. Bleckan tvättade inte ofta, men en gång, när hon gjorde så tog det soteld och elden spred sig till huset i övrigt. När tillskyndande grannar skulle hjälpa henne ut med bohaget, ur det övertända huset, skyndade hon sig att bära sakerna tillbaka in i huset. Detta

hennes underliga beteende, ledde till uttalandet från hennes man, bleckslagaren -"Om hon doge, så skulle jag ta hem fjorton kannor brännvin!" Huset brann ned till grunden och ersattes av ett nytt, men något brännvinskalas blev det inte för bleckslagar Johanson dog före sin lagvigda. Själv dog hon några år senare. Hon försvann under en promenad till Grötsjö i skymningen en kväll och då hon saknades anordnades skallgång efter henne, så att alla i bygden var ute och letade, tills de fann henne i ett djupt dike nere vid långåkern i Grötsjö, liggande död. Det andra huset på blecktomten revs omkring år 1912-13 och flyttades ut till smedjan i Alsjöholm, där det ännu i denna stund står kvar i vägkorsningen mot Kroksjö, Svångemåla.

På den tiden var folk hemma när de var sjuka. De plåstrades om med diverse huskurer, örtmediciner och hemgjorda medikamenter. För det mesta dog folk hemma i sitt hem, utan läkares inblandning. När någon var död stoppades en psalmbok under hakan och en slant lades på vardera ögonlocket. Detta skulle helst göras snarast, innan rigor mortis, eller likstelheten, förhindrade det. Det var också mycket noga med att händerna skulle knäppas, som till bön. Sedan tvättades liket om händer och ansikte och en vit linnenkjorta och vita strumpor sattes på. Den döde lades på ett kistlock, tills en kista hann beställas, från bygdens snickare. Denne kom och tog mått. Rullgardinerna drogs ner, så att alla som passerade utanför skulle bli varse vad som hänt. Även gardinerna skulle helt dragas för fönstren i hela huset och alla blomkrukor skulle klädas med svart kräppapper. Alla röda dukar eller andra röda textilier fick inte synas framme, utan måste noga stoppas undan. När kistan var färdig och den döde placerades i den, skulle alla samlas och läsa Fader vår. Sedan kläddes ett hörn av logen med granar och där fick kistan stå till begravningsdagens morgon. Det var då mycket vanligt att folk kom för att se liket medan det låg på detta sätt, öppet utan påsatt lock i sin kista. Man menade att det speciellt för barnen, var viktigt att få se den döde! På den tiden kunde man inte vara säker på, vad som kunde finnas i en okänd loge om man sökte skydd där för en regnskur. Det berättas om en man som var ute på en långväga transport med häst och vagn och som på kvällen sökte lä för ett kraftigt åskväder, i en till synes övergiven lada. I ljuset av en kraftig blix fick han efter en stund dock se den kritvita gestalten av ett lik precis intill sig. Han lär ha återvänt till sin häst och vagn omedelbart och fortsatt sin resa trots regnet. Vid ett annat tillfälle, när några busungar hade träffat på ett lik på en loge, tog de sig för att svärta likets vita strumpor under fotsulorna, med lera från gårdsplanen, för att ge en illusion av att gubben hade tagit en promenad under natten.

Till begravningsdagens morgon skulle hela vägen från dörren till grinden klädas med granar som toppen var avbruten på. Granen användes

som dekoration vid begravningar i så stor utsträckning att man ibland trodde att granarna besatt en magisk betydelse förknippad med döden. Ett rum inhägnades med granar, i vilket kistan skulle placeras. Så började tillredelsen för begravningen. Särskilda sorgbrev med svarta kanter skulle sändas till de som var inbjudna. Ett sådant kunde vara avfattat på följande sätt. "Anmodas att med Eder närvaro hedra min aflidne make X X:s begravningsakt söndagen den yy kl. 1 e.m. Samling vid bostaden kl. 7 f.m." Efter begravningen skickades ibland även tackkort, med svarta kanter, i kuvert med svart foder. Gästerna kunde vara inbjudna så tidigt som klockan sju på morgonen och då man samlades medförde bondmororna förning, inknutna i rutiga sjaletter. Där fanns jättelika tårtor glaserade med svart glasyr med texten " Sov i ro" eller något dylikt i svarta bokstäver. En del hade ostkakor med sig för ingen bondmora med självaktning fick komma utan förning.

Först serverades kaffe med gök och en massa kakor. Något senare på förmiddagen dukade det upp ett stort smörgårdsbord. När man ätit och druckit och var färdiga för avfärd, skulle alla ta avsked av den döde och man sjöng en utfärdspsalms. Sedan spikades locket på kistan och likvagnen anlände. Efter den kom de närmast sörjande i sin fjädervagn och så alla de andra i en lång rad med skjutsar. På liknande sätt som än idag, nyfikna kärringar efter begravningar springer på kyrkogården och räknar kransarna, räknade man på den tiden hur många skjutsar det var i liktåget. Det ansågs fint om det var många, som när en rik storbonde skulle begravas. Utefter vägen till kyrkan skulle det läggas hackat granris i fina mönster mest framför varje stuga som man körde förbi. De som lagt krans, skulle bjudas på kaffe dagen efter. De fattiga som måste gå till kyrkan, brukade stanna invid en stor sten, ett hundratal meter före kyrkan. Här utträttades naturbehov och kärringarna vände på sina svarta silkesjaletter, med sorgflor, som kallades blonder, för att dessa inte skulle se svettiga ut efter den ofta milslånga promenaden. Själva begravningsakten skiljde sig väl inte så mycket, från vad som är brukligt i vår tid, men självmördare fick t.ex. inte bäras in genom kyrkogårdsgrindarna, utan släpades in på kyrkogården över muren. Kremering förekom aldrig, utan de sörjande måste genomlida nedsänkningen i graven efter själva akten i kyrkan, där prästen nog ofta inte försatt tillfället att breda lite svaveldoft på de redan upprörda sinnena.

När själva akten var över, återvände gästerna till sorghuset. Där stod då ett jättelikt middagsbord dukat och nu stod glädjen högt i tak och sprit och mat skulle avnjutas tills långt fram på småtimmarna. Allra först skulle förningarna fram. Var och en förväntades känna igen sina tårtor de

haft med sig, för dom skulle nödjas fram, för att börja på dom. Och det krusades, utan like, för det var ju fint att vara nödbedd. Sedan kom begravningskonfekten fram. Den låg på stora fat klädda med svart papper och kunde, liksom tårtorna, vara försedda med svart glasyr. De skulle gömmas och tas med hem som minne, tillsammans med alla kakor som gästerna inte orkat äta. Alla skulle ha ett knyte kakor med sig hem. Under den senare delen av kalaset, var det nog inte många, som längre kom ihåg varför man samlats för att festa och även de små barnen skulle vara med hela dagen. Det måste ha varit en kraftprestation.

Låt oss nu avbryta denna utflykt i folklivet, man fick ju på den tiden inte försitta några tillfällen att ställa till fest och något av det festligaste var väl begravningarna, och återvända till de gamla, nu försvunna torpstugorna i Grötsjö med omnejd, i slutet av 1800- och början av 1900-talet. Närmaste granne med bleckslagar Johansson, var tvätterskan Kristina. Hon måste ha varit en självständig kvinna, för hon var ogift med två barn, vars fäder hon inte kunde utpeka, men hon klarade sig bra själv. Hon bodde i en stuga

alldeles i vägkorset mellan kvarnavägen och Hylkebovägen och kullen efter stugan finns ännu vid åkerrödapeln bakom ladan. Hennes barn hette Alfred och Lisa och osäkerheten, angående deras fäder, gjorde att Alfred när han var i de trakter som hans far torde ha kommit från, tog han av sig

sin mössa med båda händerna och hälsade på alla hästskjutsarna han såg, för att vara på den säkra sidan. Det kunde ju vara hans far och då ville han utmärka sig genom att vara artig. Det var hans syster Lisa som hade planterat den jättelika lönnen invid gårdsplanen, som i en höststorm på 1950-talet blåste ner och sånär demolerade den intilliggande ladan. Annars vet man inte mycket att berätta om tvätterskan. Hon tvättade åt folk som ville ha hjälp med detta och bodde kvar och utövade sitt yrke, så sent som vid sekelskiftet, för man vet att hon begagnade vatten från den brunn som, morfar Karl-Alfred grävde när han återvände från den kungliga huvudstaden. Moster Ruth (född 1895), lekte vid brunnen medan tvätterskan sköljde oblekta lakan och sa då: "Det var ful tvätt tant har". Tvätterskan muttrade till svar: "Ja, din mor hon har väl finare, förstås..."

Morfars far, Johan Petter Pettersson-Hammare och hans hustru Carolina, bodde på det torp som än i dag kallas Hammaremålen på Generalstabens kartor. Om man tar stigen genom skogen från blecktomten, låg torpstugan till höger, på slänten av backen. Johan var rotesoldat i flottan och huset ägdes av socknen, men fick brukas av soldatfamiljen. Han var ofta ute på långseglingar, med fartyget Vanadis, som finns att beskåda i modell på sjöfartsmuseet i Karlskrona. En resa gick jorden runt, en s.k. världsomsegling, och pågick under fem års tid. Under tiden fick hustrun klara barnen och sig själv på det som torpet och den enda kon kunde ge. Till torpet hörde också den s.k. Yngramossen. Till jularna skulle rotebönderna bidra till soldatens välfärd med den s.k. julkosten, som soldaten eller i hans frånvaro, soldathustrun skulle inkassera hos dom snåla och ogina självägande bönderna. Detta kändes säkert ofta förnedrande och ibland fick soldaten gammal maskangripen mat, i stället för de färskvaror, han hade rätt till. Vid speciellt högtidliga tillfällen skulle även soldaterna från traktens indelta rote, ställa upp på kyrkparad. Vid sådana tillfällen stod de grånande gubbarna Hammaren, Stålen och Flöjen uppställda inför församlingen i sina uniformer och med mössbanden fladdrande i vinden. Indelningsverket avskaffades inte förrän år 1901 men redan år 1875 flyttade Johan från soldattorpet, upp till kvarnvägen och byggde Grönborg. Han sågade för hand timmer till huset och byggde det på tomten, som han köpt för dagsverken. När det sedan stod klart att bönderna i alla fall kunde kräva oavlönat arbete av torparna, fick sedan morfar friköpa tomten av Svanberg år 1918 för 150 kronor.

Johan Petter Pettersson-Hammare flyttade alltså från Hammaremålen, men tvätterskans Alfred flyttade dit i stället och byggde det torp som än idag benämnes Hammaremålen på kartorna. Alfred var mycket omväxlande till sitt humör. Ibland var han senfärdig och nästan sänlig, medan han ibland hade nästan maniska anfall. Det berättas att hans

hustru Lina, skulle bära mat till honom, när han var ute i markerna och arbetade, ofta fann honom sovande på en dikesren, när hon kom fram. Detta fick han ofta höra talas om av den retsamma hustrun. Även när han arbetade i skogen, hade han namn om sig att vara saktfärdig. På den tiden var det vanligt att torparna, under vinterhalvåret, åtog sig skogsarbeten, som utfördes mot betalning. På vintern hade ju inte bönderna så stor nytta av gratis arbetskraft, så då fick torparna gärna ägna sig åt hyggen. Dessa låg ofta långt från hemmet, så att det med dåtidens fattigfordon, d.v.s. till fots, var omöjligt för karlarna att komma hem om kvällarna. De blev borta från hemmet i månader och bodde i skogskojor under primitiva förhållanden i den kallaste vintern. Att en del av förtjänsten, efter ett sådant hygge, gick till att trösta sig och värma sig med brännvin, är kanske inte något att klandra dem för, men att ibland allt, eller i alla fall lejonparten, ägnades åt dessa förnöjelser och inte till hjälp åt den hemma väntande hustrun och illa närda barnaskaran, var nog alltför vanligt. Arbetena på hyggena var givetvis mycket hårda och helt utan andra

mekaniska redskap än yxa och handsåg, med förhållanden som dagens skogsarbetareförbund hade haft mycket att invända emot. Man arbetade ofta två och två och månadslönen var ännu inte uppfunnen, utan man fick betalt när jobbet var slutfört. I sådant arbete var inte Alfred den mest omtyckte arbetskamraten, även om han var noggrann. Han lade sig t.ex. på knä invid tuvorna och handtryckte gräset, när han arbetade i slåttern. Ibland blev han vild och var farlig att tas med och irrade omkring och var oredig. Han hade dock ett mycket gott stöd i livet, av sin mycket rediga och ordentliga hustru, Lina. De hade ko och häst i sin ladugård och familjen blev med tiden ganska talrik med barnen Agusta, Hilda, Gerda, Axel, Nanny, Rut och Ture.

På sin ålderdom blev Alfred, som nog varit en reslig karl, alltmer krokig och böjd. Han hade ett yvigt, vitt skägg som var lockigt och som täckte hela hans ansikte, så att traktens ungar inte kunde förstå hur han bar sig åt för att äta, för hans mun syntes aldrig i skägget! Lina var liten och tunn, men bestämd till sitt sätt. Alfred blev med tiden lite sjuklig och det berättas att han, när han var dålig en söndag, när vilodagens tystnad och frid behärskade hemmet, bad sin hustru: "Skulle du inte gå och laga till en matbit?", men han bemöttes av det rappa svaret: "Tyar du äta, så tyar du laga!" När han omsider blev sämre och skulle tas omhand på ett hem,

Gallringstävling på Svångemåla 1935. Sven Joelsson vann.

oroade han sig in i det sista för jordbruket: "Jag undrar vad det är med hönsan, hon ser inte kryer ut..." med hennes svar: "Bry dej inte om

hönsan, du!" Lina var trots att hon kunde låta stursk, mycket omtyckt. Hon var mors gudmor och presenterade sin guddotter med en sparbössa i form av ett äpple med tioöringar i. Hon kom liksom mormor från Gullabo socken och det berättas att mormor bodde hos Lina ett tag efter det att hon slutat sin anställning, som piga i Grötsjö, innan hon flyttade efter morfar till Stockholm.

Morfar, Karl-Alfred flyttade till Stockholm omkring år 1887 och mormor flyttade efter honom ca ett år senare. Han arbetade som industriarbetare på en träfirma i Värtan och på ett bryggeri, vilket kunde ha varit trevligt, då han uppskattade starkvaror! År 1897 flyttade de hem igen, nygifta med tre barn och bosatte sig på fädernestorpet.

På den tiden var det mycket folk i gårdarna och allting var tungarbetat. Alla var uppe klockan fyra eller halv fem om morgnarna, då skulle korna handmjölkas och därefter skulle mjölken separeras. Grädden kärnades i en stor kärna genom att man drog den s.k. "törlen" upp och ner så att grädden rördes runt tills det blev smör. Så var det mycket arbete med att älta smöret så att det blev homogent och fint utan ränder.

Till Jönssons gård i Grötsjö hade man halvdörrar, på framsidan av huset och framför dörren var en stor vidlyftig sten, på vilken man satte

Jönssons gård i Grötsjö

separatorn och mjölk kärnen. Allt diskades i köket och ingen hade vatten och avlopp inne, utan både färskvatten och slask, måste bäras i spannar. De

hade jättestora spisar i alla gårdar och en del hade kakelugnar. Tvättade gjorde man utomhus, eller i någon bryggstuga och all tvätt sköljdes vid brunnen.

På alla gårdar hade man lin, som skulle bråkads, skäktas och spinnas, så att spinnrockarna surrade hela vintrarna. Ofta hade man även får, så att man fick garn till strumpor. Det vävdes byxtyg, klänningstyg, handdukar, lakansväv och madrastyg. Alla madrasser var stoppade med halm som man skar av i mindre längder. När madrasserna var nystoppade, låg man uppe under taket, men när sedan halmen blev sliten, sjönk den ihop så att man kom allt närmare sängbotten. Man hade mycket grisar på gårdarna och till dem fick man koka potatis. Ibland kokte man i flera dar i sträck och malde ner i stora kar, så att man därefter hade grismat för en hel vecka. Nästan allt hö skulle slås för hand liksom nästan all säd och det var kvinnogöra att binda säden till kärvar. Den typen av arbete befattade sig ingen klok karl med. Det var hårda dagsverken både för de som slog för hand och för de som tog upp och band säden. Det var inga bestämda arbetstider heller, utan bonden bestämde hur länge man skulle hålla på och det var så länge det var tillräckligt ljust eller så länge inte daggen kom i säden och gjorde den fuktig. Sedan, i skumrasket, fick flickorna hjälpa till med krakningen och lyfta de tunga nekerna fram till stöarna. Det blev sent innan man fick komma hem till gården och ta sig an kvällsmjölknigen, med därtill hörande separering. Detta hårda dagsschema hindrade dock inte att ungdomarna, att efter arbetsdagens slut cykla långa vägar, för att dansa. Dåtidens dansbanor var ofta provisoriska, ute i skogen, eller på en träbro över ett vattendrag, där man samlades kring ett dragspel eller vad instrument det fanns att tillgå. Där fanns heller ingen tidsbegränsning, utan man kunde hålla på tills fyra på morgonen, då solen gick upp och nästa arbetsdag tog sin början.

Husgeråderna, i de gamla köken, skiljde sig mycket från nutidens. Separatören stod innanför dörren på en särskild bänk. Denna bänk var

alldeles indränkt med olja, som separatören smordes med. Alfa Laval stod det på den och den hade en stor vev, som var kopplad till en utväxling som drev centrifugsystemet. Inuti fanns en kula, med massor av trattar, som skulle tagas isär och diskas varje gång. Så var där två rör som stod ut åt vardera hållet, ur vilka ett lämnade skummjolk och ett grädde. Högst upp var en stor så som mjölken silades upp i. Silen bestod av en stor bunke, med två handtag, och i den lades en linnelapp på botten, för att samla upp smolk och eventuella hårstrån.

Innan separatören fanns silades mjölken upp i stora lerfat, som sattes kallt. Sedan skummades grädden av i en kruka, i vilken grädde samlades från flera dagar och i vilken den fick stå och lockna, d.v.s.

Sven Joelsson född 1906 som nioårig dräng i Grangölsmåla. Gården där hans farfar Joel Gummesson föddes 1834.

surna. Smörkärnorna var av trä av den klassiska modell, man nu ofta finner till dyra priser på auktioner. Grädden skulle vara kall, varför man fick sänka

krukan i brunnshinken, ett par timmar innan man började kärna. Smörfatet, i vilket smöret ältades, skulle vara av trä för att det skulle släppa bättre och inte kleta fast. En grov sked av trä användes för att arbeta smöret med.

I alla kök fanns en skänk att förvara maten i och bredvid dörren på en pall eller en trälåda, stod tvättfatet. Ofta saknades tvål, då fanns det en klick såpa i ett papper istället. Vedspisen var alltid svart och över den fanns en stor spiskupa som kritades med vatten och krita till helgerna, för att vara vit och fin. På hyllan, på spiskupan förvarades lock och kaffekvarn, kam och tändsticksask. På väggen intill hängde pannan man rostade kaffet i. Man köpte alltid råkaffe, som man rostade själva och blandade med råg och andra saker, t.ex. cikoriarot som kaffesurrogat.

Det stora slagbordet stod vid fönstret, som pryddes av pelargonior, vilka ofta var planterade i ansjovisburkar. Över bordet hängde en fjortonlinjers fotogenlampa. Linjetalet angav hur bred vecken var och därmed vilken ljuseffekt den kunde åstadkomma. Golvet bestod av breda, blanknötta golvplankor, någon korkmatta fanns inte. Varje lördag skurades golvet och trasmattorna lades på. Köken var mörka och dystra men luktade gott av kaffekitteln, av koppar, som alltid stod på spisen och puttrade och småkokade. Utanför dörren till köket fanns alltid granris att torka fötterna på.

När det var vinter och mörkt och man skulle gå ut i ladugården, fick man tända en s.k. Fenix-lykta och ta med sig dit. Dessa portabla ljuskällor var berömda för sin svaga ljusstyrka. När man kom ut i ladugården hängde man lyktan på en krok i ladugårdstaket. Sedan var det bara att försöka utföra mockning, mjölkning och utfodring i det svaga skenet. Korna stod bundna utmed väggarna i bås utan matbord. Man fick sno ihop en börda av hö eller halm och lägga direkt i båset. Ofta hade de inga riktiga bindslen, utan hade vidjor av ene eller av gran om halsen på korna.

Men man hade ju också sina nöjen på landsbygden. De skulle nästan alltid förbindas med arbete av något slag, utom vid begravningar, bröllop och barndop förstås. Man hade till exempel ystakalas, revöl, byköl eller bråt- och skäktöl. När det var ystakalas, kom ungdomarna och en del moror på kvällen och medförde några liter mjölk var, som mor i huset hällde upp i den stora kitteln på spisen. Där rörde de sedan ner löpe, som de själva hade gjort av kalvmagar. De gav alltid kalvarna mycket söt mjölk, innan de skulle slaktas. Sen tog de och sköljde den mjölken som ystades i kalvmagen och

blandade i lite mer mjölk, lite brännvin och salt. Sedan hängde de löpet att torka över spisen. Nu återvänder vi till ostakalaset. Där bjöds först på kaffe med massor av kakor och sedan roade sig ungdomarna med lekar som "min vän", "gömma ringen" och allt vad dom kunde hitta på. Sedan, när de skulle gå hem, skulle de alla ha småkakor med sig i mjölkkrukan.

På liknande sätt var det vid revöl. Folk rev alltid en massa potatis om höstarna och gjorde potatismjöl. Då samlades ungdomarna i stora skaror och rev potatis i jättelika tråg, som sedan tömdes ihop och silades i stora kar. När sedan potatismjölet sjunkit, så skulle det bytas vatten och röras upp och låta sjunka igen. Så byttes vatten många gånger, tills det blev alldeles rent och klart. Det var hemskt kallt att stå och riva upp mjölet från botten i det iskalla brunnsvattnet. På revölet fick man också kaffe och det kunde vara någon som spelade så att man kunde dansa när man hade rivit sina potatis.

När man skulle byka, eller tvätta, hade man samlat ihop tvätt för halvåret. Så mycket människor, som det kunde finnas på en gård, 12-14 personer, så förstår man ju att det inte var lite att tvätta. De hade ju alltid hemvävda lakan, handdukar, skjortor och linnen av bomullsväv, som var så stela och styva att fingrarna gick sönder, när man skulle tvätta dem. Man hade stora bykkr. Det översta hade spjälbotten och där lade man säckar med aska, som man samlat från spisen hela vintern. Över säckarna, lade man stänger och ovanpå alltihop lades kläderna. Sedan kokade man vatten och öste med stora skopor hela natten. Man skulle alltid byka på natten. Luten av pottaska, som rann ner genom tvätten, värmdes igen och östes åter på ovanifrån, om och om igen. Pojkarna skulle sköta ösningen och de skulle ha kaffe och brännvin som traktering.

Likadant när linet skulle bråkas och skäktas. När linet hade skördats, repats, rötats, torkats, bråkats, skäktats och kardats satt pigorna och mororna och spann. Hela vintrarna surrade spinnrockarna till sena kvällen. Vävstolen var också uppe fram till i mars månad, när solen åter kom fram efter vintermörkret och då skulle långa längder av väv bredas ut i trädgårdarna, för att blekas i vårsolen. Vävarna lades direkt på marken med några stenar här och där, för att de inte skulle blåsa bort. På kvällarna togs allt in, några tjuvar kunde ju passa på! Det vävdes också ylletyger av hemspunnet garn till klänningar åt kvinnorna och byxor åt männen.

Låt oss nu återvända till beskrivningen av människor och boställen i Grötsjö, när seklet var ungt. Det är inte överallt som de gamla tomterna har övergetts och återlämnats i naturens vård, så att de gamla tegarna växer över av snårskog och de gamla, av generationers fötter upptrampade, stigarna döljs under täcken av mossor och vildvuxet gräs. En del ställen är ännu bebodda av ungt folk, även om dom är relativt få, så förs härigenom livet vidare i avfolkningsbygden. Ett sådant exempel är Bolingamålen.

Varför torpet heter Bolingamålen, torde inte vara helt klart. Möjligen kommer det från ett båtsmansnamn, det lär ha funnits en kvinna som kallats Bolinga-Stava, men om hon haft med Bolingamålen att göra, är osäkert. Boling betyder på det lokala målet stor stenbumling. När man grävde kanal genom byn, för att dränera resterna, av Grötsjösjön, lär någon vid ett tillfälle sagt om en sten som låg i arbetets väg: "Dä, va en maxim boling!" Med de jättelika stenblock, som skurit sig djupt ner i de magra åkerlapparna kring torpet, så är Bolingamålen enligt den härledningen ett mycket passande namn.

Den förste inbyggaren på Bolingamålen som i folkmun är känd, hette Nils Eliasson, eller Nils Elias. Han var änklings och bebodde torpet tillsammans med sin ogifta dotter Ester. Trots att det på den tiden fanns mycket ungdom som drängar och pigor i Smålands nutida avfolkningsbygder, kom det sig efter en tid att dottern blev med barn, och det sades att hennes far, Nils Elias, var barnafadern. Om dotterns förtvivlan, vittar att hon efter barnets födsel ströp det och grävde ner det i gödselhögen. Efter en tid grävde några hundar fram fostret och på så sätt kom det inträffade till känna. Nu blev dottern hämtad av fjärdingsman, medan fadern gick helt fri. Hon befanns skyldig till barnamord och dömdes till livstids fängelse och internerades i en fuktig och kall cell i fängelset i Kalmar. Efter några år fick hon lungshot och började tyna bort alltmer. Då blev hon benådad, hon tålde inte de fuktiga fängelsemurarna. Hon lär efter benådandet ha blivit gift och fått en son, men lär ha dött strax efteråt. Detta hände redan på adertonhundratalet, och som tur är har väl uppfattningen om förmildrande omständigheter ändrats en hel del sedan dess.

I början på nittonhundratalet, stod på Bolingamålen ett högt, smalt boningshus, med gaveln mot vägen. Där bodde en gubbe som hette Andreas Jonsson och hans gumma Karin. De hade två barn (minst). Ett av barnen var Per Andersson, som senare blev bonde nere i byn. Och så hade de en dotter som hette Lisa. Hon var obalanserad i sina rörelser och hade svårt

att styra sina händer till det som skulle göras. Hon var gammal flicka och bodde hos sina föräldrar, men hade Jönssons dräng, Löv som kavaljer. Dom sällskapade länge men det blev inget giftermål av det hela.

När Andreas Jonsson och Karin bodde på Bolingamålen, fungerade det som undantagsstuga. Det var vanligt bland rikare folk, som ägde större gårdar, att när gården lämnades över till äldste sonen, togs en stuga eller en del av huset undan för de gamla föräldrarna att leva i till dödsdagar. Det var säkert inte alltid så roligt, att vara satt på undantag, för

Gustaf Jonsson, Lis och Elvy

ungdomarna önskade väl ofta, så snart som möjligt, att ta över hela huset, eller gården, och detta påverkade nog behandlingen av de gamla. Innan Andreas flyttade till Bolingamålen, hade hans son Per Andersson och hans hustru bott där en tid som nygifta och deras första barn föddes där. De hade tretton stycken totalt. Det berättas att deras son Albert, ramlade ner från den höga kökstrappan och slog i huvudet, men den andre sonen Fritz var också lite kollig, sägs det, så det är inte säkert att fallet hade med hans mentala rubbning att göra. Då Per Andersson hade den stora gården nere i byn, efter sin far, kommer vi tillbaka till honom senare, men låt oss följa

upp Bolingamålens historia framåt i tiden.

När Andreas och Karin hade flyttat från, ägdes torpet en kort tid av en man som hette Albert Persson och så flyttade det in ett äldre par som hette Gustav Jonsson och Emma. När hustrun Emma dog, flyttade Gustav Jonsson, efter att ha sålt torpet till Nils Karlsson, till Svångemåla som dräng. Här bodde han tillsammans med hushållerskan Lis. Det var hon som saltade i krösamoset med kommentaren: "Dä ä inte gott, men det kanske är hälsosamt!"

När Nisse tagit över Bolingamålen, byggde han ett nytt hus med statsbidrag, ett s.k. barnrikehus. Hans far var Karl Nilsson och kom från Granagärde i Skärvsjö. Karl var en kräsen man och kallade sitt ställe för "svälthyltan".

Karl Nilsson flyttade till det hus, längre fram på vägen mot Alsjöholm,

som hans son Bror senare övertog. Han var en rätt speciell man, som bland annat, förfäktade idén att man aldrig behövde bära hem saker och ting, som man hade lånat av sina grannar. För de kunde ju bära sakerna själva, om man väntade tills grannarna kom och hämtade dem självmant. Han skulle livnära sig och sin familj, genom att gräva tjärved för tillverkning av tjära. Det tillgick så, att man tog vara på de tallrötter som innehöll tjärved, but. Dessa brändes i s.k. tjärdalar genom ofullständig förbränning, så att tjäran sipprade fram och kunde tas tillvara för träimpregnering. Kropparbetet var dock inte tilltalande för Karl och han beslöt istället söka fattighjälp hos socknen. När hans hustru Fina sa till honom: "Du kunde ju arbeta" blev det kavata svaret: "Har du svultit?"..."Då ska du tiga!". När kommunens tjänstemän inte ville ge familjen uppehälle, hotade Karl med att ge sina barn gift, och på så sätt ordnade det ekonomiska upp sig till hans fördel. Han kunde nu ligga hemma och vila sig hela dagarna och ville annars gärna ge ett lärt och märkvärdigt intryck, när han gick omkring och stack ut magen med

tummarna i västen. Han hade en favorithistoria, om hur han i sin ungdom hade gått med en bleckruka med välling till sin styvfar, som var ute i skogen på arbete. På vägen gick han förbi en kulle på vilken en stor sten låg. Han kunde inte låta bli att se, om han kunde rubba stenen, så han satte ner krukan och klättrade upp. Han lyckades sätta stenen i rullning, men det gick inte bättre än att den rullade tvärs över vägen och också tvärs över krukan med välling. Det var bara att klättra ner och ta vara på "schabraket", som han sa. Det berättas att Karl och hans söner hade gått till Oskar och Hilda Arbman i Skärvsjö för att köpa ett kilo smör, och att de där blev bjudna på kroppkakor. När Karl tyckte att det var för snålt med fläsk i kroppkakorna, tog han fram smöret och åt upp hela paketet tillsammans med sönerna, i det han sa: "Ät ni pojkar, det är ingen bräck!". Ett speciellt beteende för att vara en man som tog emot fattigvård. Som fotnot kan anges att Albert Persson var bror till Ernst i Hylkebo, och hans familj flyttade från Bolingamålen till Stolpabäck.

I den lilla stuga, som ligger mellan Karl Nilssons och Bolingamålen och i vilken senare Karl Nilssons son Sven bodde, levde förr den nyfikne lille snickaren Viktor. Det var han som bedrev underrättelseverksamhet bland gubbarna och som gärna talade med alla som spatserade förbi på vägen. Det var han som slog upp dörrarna till sin verkstad och förkunnade: "Ola Pettsson är dö!", när Sven på Nabben kom trippande förbi på vägen. Han svarade på sitt karaktäristiska sätt: "Jösses dua nämligen - vilken Ola Pettsson?" Den lätt upphetsade nyhetsförmedlaren, byns storbonde hade ju dött, replikerade: "Finns det mer än en Ola Pettsson?". Den andre var dock obstinat och började räkna upp alla gubbar som hette Ola Pettson bara för att retas med Viktor. Nyfikenheten blev ibland utsatt för sådana spratt. som när en samling gubbar utbrast: "Va skulle han i oxlan att göra!" bara för att lura en förbipasserande att någon förskräcklig olycka hade inträffat.

Viktor kom från Gullhjärtamålen, ett ödetorp som ligger inne i skogen och som på senare tid återbebyggt av en sommarstuga. Stället har kallats Idas tomt, efter Viktors syster som bodde där en tid. Deras föräldrar var Karl-Johan och Emma. Karl-Johan var en liten gubbe som kom från Medlen och som hade för vara att kupa händerna framför ansiktet och titta in genom fönstret, innan han knackade på, när han kom på besök. Han livnärde sig som skraddare och kallades för Kortskradden. Viktor for till Stockholm och lärde till byggnadssnickare. Han sade alltid: "Tacka vet jag flickorna i Väddö", och det var uppe i Stockholm han träffade sin Anna. Hon var ung, bara aderton år, och han skröt om sin stora gård i Småland, med 500 tjurar. Att hon visste lite om jordbruk, avslöjas av att hon trodde på dessa berättelser. Vad skall man med 500 tjurar till? Hon gifte sig med honom men när de kom hem till Gullhjärtamålen, motsvarade den fattiga torpstugan på intet sätt hennes förväntningar. Trots att hans föräldrar byggde ut stugan, låg hon ofta på en sten utanför huset och grät. Senare flyttade de alltså ut till vägen och

hon sysslade med att väva daldräll och de fick barnen Ture, Harry, Signe och Dora. Stugan vid vägen byggde Viktor och Anna själva, senare flyttade de till Djursholm. Viktor sade på sin ålderdom till gubbarna i byn: "Jag hade en bra drög, men den sålde jag till apotekaren i Djursholm", då skakade de på huvudet och trodde att han blivit åderförkalkad. Sven köpte huset på auktion och bodde där ensam tills Ingrid kom från Stockholm och friade till honom, och därmed var hans sötebrödsdagar slut, men det är en annan historia.

Går man vidare mot Alsjöholm, kommer man till Svångemåla gård. Sjön i Svångemåla var förr mycket

mera vattenrik än i våra dagar och omflöt förr hela Svångemåla gård, utom åt Grötsjö till. Deras utfärdsväg gick genom hagen ut till Käxgöl. På den tiden bodde det folk i Svångemåla, som hade för vana att bränna

brännvin hemma. När länsman kom på besök för att beslagta deras apparat, tog de den med sig i ekan och for ut på sjön, på säkert avstånd från lagens långa arm, där de gjorde fula grimaser åt länsmannen på stranden.

Fem generationer i Svångemåla

Stående fr.v.: Hjalmar o Ester Karlsson, Alsjöholm (bror t. Hilda), Lage o Harriet Bergström, Trekanten (dotter till Hilda), Ragnhild Joabsson (Hildas dotter f. 1902), **Mellanraden fr.v.:** Per August och Hilda Johansson (tidigare ägare till Svångemåla), Anna Kristina Karlsson (Hildas mor f. 1850), Harald Joabsson (Bonde i Svångemåla)
Nedre raden fr.v.: Britta Joabsson (f. 1922), Siri Gustafsson (syster t Harald och hemma från Amerika), Anna-Lisa, Ulla och Karin (Ragnhilds döttrar f. 1922, 1940 och 1929).

Gammelmormors 90-årsdag (1940) firas i stora salen?

Det svåra året, 1868, byggdes den nuvarande vägen till Alsjöholm, efter att sjön dikats ut i en första reglering. I början av vårt århundrade bodde i Svångemåla, Johan Johnsson och hans fru Tilda. Deras barn Per, Adel och Minni flyttade till Amerika, men Per Johansson flyttade hem igen och gifte sig med en flicka från Agebo som hette Hilda. De övertog fädernesgården och var föräldrar till Ragnhild. Det berättas att även brodern, Adel kom hem från Amerika, och då den gamle Johan inte tyckte att han skulle bara gå och slå dank, försökte han förmå Adel att hjälpa till i slätterarbetet, utan framgång. På gården i Svångemåla bodde drängarna i den lilla stugan på sidan av huset, medan pigorna, som vanligt var, bodde på andra våningen i boningshuset.

Följer man den nuvarande vägen vidare från Svångemåla, ut mot Alsjöholm och passerar bron över kanalen, som ringlar sig iväg genom skogen, ner till kvarnen i Käxgöl, finner man till vänster mot sjökanten en förfallen husgrund bland alslyet. Här stod förr den s.k. Besastugan. Den indelte soldaten Besen, som tjänstgjort inom flottan och hans hustru Besa-Mian. Stugan var liten och enkel, med en ingång mot vägen och en köksingång på baksidan, men runt omkring prunkade de finaste mörkröda bondpioner som ännu lever kvar i Grötsjö, även om inga av dem finns kvar på tomten. Besen var lite originell, eller som man sa lite lustig, han begagnade bakdörren som avträde och det berättas att småpojkar en gång roade sig med att sätta en spik i den enkla låskonstruktionen på findörren, medan de som bodde i huset var inne, så att de blev tvingade att gå ut åt det andra, något förorenade, hållet.

Besen avled så småningom och då flyttade en annan båtsman in till Besa-Mian. Han var en stamanställd sjöman som hette Flink. Mia och Flink var aldrig gifta, men de trivdes tillsammans ändå. Ja, huruvida det var så väl beställt med den saken, förresten, kan man fråga sig, när man vet att de delat upp stugan mellan sig med hjälp av ett kritstreck, så att Besa-Mia bodde på den ena sidan och Flink på den andra! Det torde dock ha varit mer sämja i äktenskapet med Besen, för de hade en son ihop, som hette Besa-Herman. Han var en tid i Amerika och kom sedan hem ridande på en snövit häst. Det berättas annars, att när han skulle sko den vita hästen och stod och höll upp hoven, sparkade hästen till, så att en söm fastnade i en fin ring som Besa-Herman hade på fingret, så att ringen och skinnet, slets av fingret på honom. Besa-Mia och Flink är föräldrar till en annan historia, som ibland relateras i bygden. Det var en söndag och Mia skulle gå till kyrkan i Oskar, men Flink skulle stanna hemma. Mia bad Flink se till att katten inte gick ut på ett tag, efter det att hon hade gått, för att hon skulle

slippa ha den med sig till kyrkan. När hon hunnit ett par hundra meter från hemmet, kom dock katten springande och hon fick ta den på armen och gå hem med den igen. Väl hemma frågade hon Flink, hur det kom sig att han hade släppt ut katten: "Kattan har varit inne hela förmiddagen, sedermera även i eftermiddag, varför jag ansåg att hon behövde gå ut!" svarade han.

Låt oss nu återvända till Grötsjö by, förbi Bolingamålen och göra halt inför ännu en ödetomt, Pellatomten, där idag inga synliga tecken tyder på att en stor gård stått, utan där hästarna betar i total okunnighet om att de befinner sig i någons gamla trädgård. Gården var gammal och omodern och bestod av en liten, med gulocker bestruken, mangårdsbyggnad och en ladugård invid vägen. I fähuset stod kreaturen bundna med vidjor, fästade genom hål i väggen. Det hände dock att ungdomar, på väg förbi ute på vägen, roade sig med att skära av knutarna på vidjorna, så att kreaturen gick i lösdrift, när husfolket skulle se till dem senare.

Gården brukades på adertonhundratalet av Andreas och Karin Jonsson, men sedan de satts på undantag på Bolingamålen, övertogs gården av deras son Per Andersson. Han hade lite rykte om sig att vara klok gubbe när det gällde djursjukdomar, så han gick och medicinerade med svavelblomma och andra naturmediciner. Vidare skötte han slakten av traktens julgrisar, dock på det ålderdomliga sättet utan slaktmask, där man helt enkelt skar halspulsådern av grisen och höll fast den, tills den hade förblött. Gården var ganska stor men huset var litet. Man och hustru och tio barn bodde i ett rum tillsammans med ett inhysehjon som hette Olva-Kreddan. Hon var gammal och lite konstig och Per fick hjälpa henne byta särk, sades det. Hon hade dock en son som farit till Norrland och tjänade mycket pengar. När man frågade henne hur mycket, sa hon med eftertryck: "Elve riksdaler!"

Förutom Per och Ida, barnen och Olva-Kreddan fanns också mycket tjänstefolk på gården. I granngården, som senare blev Svanbergs hyrde en tid Karl och Ingrid Nilsson och deras son Gustav, som var känd för att vara arbetsovillig. Ingrid var glad åt sprit och slarvade och hällde ut mjölken, när hon var berusad och skulle sköta djuren. En gång berättas det att en gubbe, som hette Karl Forsberg, var på besök hos Ingrid och att de satt och söp ihop. Så plötsligt fick besökaren ett ryck och slet ner ett isterband som hängde i köket på tork, som brukligt var. Han lade korven direkt ovanpå den varmeldade järnspisen, varvid den stektes under kraftig rökutveckling. Ingrid försökte förgäves stävja detta tilltag och såg sig slutligen nödsakad, att gå över till grannen Per Andersson för bistånd. Per

var känd för att vara hemskt lugn och sävlig och han följde med henne hem, medan hon upprört uppmanade honom: "Bara var lugn, Per Andersson!" varvid han på sitt trygga vis försäkrade: "Joo". När de kom fram till det rökfyllda huset, hade dock inkräktaren redan flytt fältet, så Per Anderssons lugn behövde aldrig rubbas. Karl och Ingrid flyttade senare till Nabben.

Per Anderssons son, Georg, skötte om gården ett tag, medan den styckades och såldes. Först övertogs hela gården av Loran Karlsson, som var far till bröderna Gratte. Denne avverkade skog, innan han lät stycka upp gården. Detta skedde år 1919. Lejonparten av gården gick till den nye grannen Frank Svanberg, en del köptes av Ernst i Holmen. Han stod dock i skuld till Öl-Emma i Alsjöholm och var tvungen att sälja sin del till Alfred på Hammaremålen. Vidare köpte Per Gustavsson i Kärret en del och morfar Karl Johansson köpte sin andel för 2 900 kronor. Oskars mosse såldes till Karl Pettersson i Hyltan, Oskars far, som var i släkt med Loran. Mossen och en bit av hagen avstods och reducerade priset för morfar från 3 000 till 2 900 kronor. Slutligen kan omnämnas att Ida brukade baka spisbröd, eller som det nu heter knäckebröd och då där fanns många matglada pojkar i familjen, av totalt tretton barn, lät det som en stenkross när de åt om kvällarna, sades det.

På Svanbergs gård bodde, för länge sedan, en familj med många pojkar som jobbade med att gräva ut och dränera Grötsjösjön. De hade en piga, som skulle gå med mat ut till arbetsfolket i sjön. När de såg henne på avstånd ropade de: "Shynga dej!", hon raskade på i den sankta jorden och svarade: "Ja skyngar mej, så ja kan dö!" varvid hon föll ner ända till halsen i ett djupt hål i gyttjan.

Så flyttade soldatens pojke, Frans Svensson, alias Frank Svanberg, in i gården bredvid Per Anderssons. Namnbytet skedde medan han var i Amerika, där han också träffade sin kusin Gerda Helena. Hon hade varit i tre världsdelar, men hade aldrig träffat någon bättre karl än Frank, sa hon. Hon var ett kraftfullt fruntimmer, som gick klädd i ett stort snövitt förkläde och hade sitt hår uppsatt i grova flätor. Frank var liten och torr och frågade alltid sin fru till råds i alla frågor: "Naturligtvis för fasen!", sa han. Han gick alltid klädd i en hemstickad ylleundertröja, som var så tätt stickad, att den stod för sig själv. Den hade han mitt i sommaren i skördarbetet. En het dag utbrast han: "För fasen, vad hett det är i dag!", då replikerade faster Lany, som arbetade hos dem som piga: "Ni kunde ju ta av Er ylletröjan...". Han blev dock upprörd och förklarade, att han i

så fall med säkerhet skulle bli sjuk och avlida. Lany skulle ta hand om dottern i huset, som var utvecklingsstörd och hette Maud. Hon hade fallandesjuka och kunde inte tala rent ens vid vuxen ålder, men skulle ändå hjälpas genom både skolgång och konfirmationsundervisning. Hon hade ovanan att rycka av sig testar ur håret. Det var hon som sa: "Uddasventen min pappa nähä!" när någon försökte skoja med henne och säga att drängen var hennes far. Uddasventen var en rätt slö dräng och det var ett "fasens lidande" när han skulle slå höet och han somnade när han skulle hämta potatis och kom hem på kvällen: "Där var potater!", sa han då lite överslätande. Maud fick slutligen dö i lunginflammation vid 27 års ålder. Hennes bror Harry blev bara 25 år gammal och hade samma handikapp som hon. Han satt

Melany Axelsson 16 år. Melany kallades Lany

ofta för sig själv och lullade om "Bobbahajje..!", vad eller vem det nu kunde tänkas vara (möjligen en gårdfarihandlare...). Harry var räddhågad av sig men övertalades vid ett tillfälle, att gå upp i en höhäck som lastats högt, för att hjälpa till att lasta av höet. Det gick emellertid inte bättre, än att han ramlade ner och bröt ryggen. Han vårdades i hemmet under en veckas tid, med hemska plågor, utan att läkare tillkallades, innan han slutligen dog.

Den andra dottern i huset hette Inez, och hon blev bara fyra år gammal. Hon skulle elda i spisen en dag, när föräldrarna var ute och det tog eld i hennes kläder och hon brändes till döds. Sonen Göte var den

ende som levde över sin ungdom och han tog över gården efter sin far.

Göte Svanberg

Det spekulerades över om det var föräldrarnas nära släktskap som var orsaken till barnens handikapp. Frank och Gerda var ju rediga och ordentliga människor. Det var hon som lagade "chicken-frikasé" efter utländskt recept!

På den andra stora gården i Grötsjö, bodde Olavus och Helena Petterson. Han kallades, som redan nämnts, Ola Pettson och var en man med ett strängt humör, som i sin ungdom lär ha varit svår att ha att göra med. Han hade rykte om sig, att driva sina underlydande hårt i arbetet.

Det bodde en torpare i en glänta i skogen, längs den väg som ringlar sig förbi marken upp mot Träknivsmåla. Han kom från Lössens församling i Blekinge och kring hans och hans gummas stuga växte underbara tusenskönor, eller Bellis i skogen, ännu länge efter det att stugan hade försvunnit. Nu är dock hela gläntan övervuxen av sly och granskog.

Torparen hette Sven-Johan och hans gumma Brita och han arbetade hos Ola Pettson. Det berättas att Sven-Johan en gång hade kommit över ett större

parti nyfångad strömning, närmare bestämt tre valar (en val omfattade 61 stycken strömningar). Hans gumma klagade, när han kom hem. Vad gör man med 183 strömningar i ett hushåll på två personer, 80 år innan kylskåpet uppfanns? Mitt i natten vaknade hustrun och saknade sin man, men hon fann honom ute i köket ätande strömning: "Du är så råalöse du!", var hans enda kommentar.

Det berättades om Ola Pettson, att han i sin ungdom hade en fästmö, som var hos honom en tid, men hon var för glad för hans sinnelag. Då hon en dag, i hans åsyn, tog några spontana danssteg, gick det för långt och hon var tvungen att ge sig iväg. Han gifte sig senare med en mera allvarlig kvinna, som hette Helena och som kom från Gullabo. Man sa att hon var rik och förde med sig en hemgift om 900 daler i boet. Myntenheten var riksdaler riksmünt och denna summa torde motsvara värdet av tolv kor eller en mindre förmögenhet. Hon blev med tiden en krokig liten gumma, med mittbena och en fläta stående rakt ut från vardera örat, som gick och satte ut underläppen och blåste för sig själv. Hon stod ofta innanför halvdörren på husets framsida och tittade ut, när man gick förbi. Ola tyckte om att sitta i gungstolen och röka tuppens tobak i en jättelik sjöskumspipa.

Hilda Jönsson, Elsa, Anna och Helge

seklets början. På den tiden sålde man ännu fattiga barn på auktion till

Det dröjde länge innan de fick sin efterlängttade dotter Hilda. Om Ola hade varit svår i sin ungdom, så mildrades hans humör på ålderns höst, sedan dottern tagit över gården tillsammans med sin man Ernst. Detta skedde 1902 och sedan bodde Ola och Helena på undantag, inne i det stora rummet i huset i Grötsjö. Nu var det Ola som drog separatorn och mjölk kärnan och som skötte om all disk i det stora hushållet. Ernst kom från Sillhövda församling i Blekinge och han kom till Grötsjö vid

lägstbjudande i Karlslunda.

Ernst var aktiv i församlingsarbetet och vid ett tillfälle hände det att han förbarmat sig över ett sockenbarn. Detta gillade inte hans hustru, utan han fick lämna tillbaka barnet till den som hade avgett det näst lägsta budet på underhållspengar av socknen.

Detta var nog bara ett tecken på att Ernst inte var Smälänning och därför inte förstod sig på det sparsamma sätt, på vilket man skötte sina ekonomiska angelägenheter.

Att Ernst inte var smålänning, eller ens van vid de småländska förhållandena, framgår även av att han strax efter sin flyttning till Grötsjö, tog hem en kagge brännvin, till att bjuda sina arbetare på. Detta var inte brukligt och han fick kritik av sin hustru. Ernst var snäll och ordentlig, men var inte känd som någon uthållig kroppsarbetare. Han sysslade mycket med kommunala uppdrag och var bland annat häradsdomare. Han for

Sven på Nabben

under förmiddagarna iväg med häst och vagn till sina stämmor och möten och kom sedan inte hem igen förrän sent på kvällen. Han var mycket framgångsrik i sina uppdrag och belönades med guldmedalj för trogen tjänst. Gårdens skötsel fick utföras efter de direktiv han utfärdat innan han åkte iväg och det var antagligen hans hustru som fick ta det formella ansvaret för dagens olika bekymmer.

Hustrun Hilda var illa ansatt av bensår som kliade och gjorde ont. Detta lämnade henne ingen ro och påverkade hennes

humör. Hon älskade sin make mycket högt och var ofta mycket orolig för

honom under hans sena bortovaro. Hon kunde då sitta vid spisen och gråta över sin oro och ensamhet, men när han väl kom hem, dolde hon dessa svagheter genom att banna honom för att han var sen!

Över vattensjuka mader, ringlar vägen till Nabben och vidare från Grötsjö till grannbyn, Träknivsmåla, som på den tiden bara kallades Målen. På Nabben fanns då, som nu, två hus. I det mindre huset bodde omkring år 1900, Karl-Anders och Lotta Gustavsson. De var föräldrar till Gerda i Kärret i Skärvsjö (mor till Gidejohn) och hade en son som hette Alexander. I folkmun kallades han för Sander på Nabben. När de flyttade från Nabben, flyttade Sven och Ingrid-Stina in istället. Sven på Nabben var en liten gubbe, som gick och snarade harar (en tillåten jaktmetod vid denna tid). Han var också härdig och gjorde fina blombord av vidjegrenar, som han gick runt i husen och sålde. Ingrid-Stina var en väldigt krokig, liten gumma, som gick som dubbelvikt på sin ålders höst.

Det gick en historia om att Sven på Nabben en gång metade blodkorv! Han lär ha klättrat upp på ett stugtak och tittade ner genom den öppna spispipan, ner genom rökgången rakt, ned på eldstaden. Där stod en gryta på sin trefot över glöden och en blodkorv låg och puttrade över svag eld. Det berättades att frestelsen blev honom övermäktig och att

Lilla Oskars Kroksjö 1926. Betty, Ture, Margit och Olle Johansson. Till vänster pigan Signe Joelsson

han drog upp en metkrok ur sin ficka, fäste den på en lina, krokade korven och halade den upp genom skorstenen, varpå han försvann med sin fångst. Sven och Ingrid-Stina på Nabben hade sitt barnbarn Agnes som fosterdotter. Det berättades att Sven gick och jobbade med att ta upp säd åt bönderna, ända tills han blivit så gammal att han fick stödja sig på en käpp, medan han arbetade.

Karl och Ingrid Nilsson, som hyrt Svanbergs gård av Petter Olsson i Målen (far till Karl Pettson i Målen) köpte sedan den lilla gården på Nabben. Dom har vi redan stiftat bekantskap med i samband med beskrivningen av Svanbergs gård. Efter dem köpte Ture i Kroksjö gården. Han hade tidigare ägt en gård i Kroksjö, där mor tjänat piga i sin ungdom.

Följer man vägen vidare över maderna och genom lövskogspartier kommer man till Trassamålen. Ödetomten finns ännu att finna en bit upp till höger från vägen. Här bodde Petter-Gustav och Kristina på en liten gård med ett par kor. Deras döttrar Gerda, Maria och Ida utvandrade samtliga till Amerika. Ida kom hem igen och gifte sig med en man som hette Mogren. Deras son, Karl-Gustav, var lite efterbliven och idisslade som en ko. Han fick understöd av socknen, men var även anlitad som byfåne och oavlönad dagsverkare.

I mitten Signe (f. 1909), till vänster syster Astrid (f. 1906) och mormor Ingrid Stina Johansson (f. 1864)

Längst ut mot Mantamåla bodde Hjalmar och Lisa Andersson i en stuga med tillhörande åkerlappar, som de köpt av Jönsson för 49 år. Det var ett sätt för storbönderna att suga ut sina torpare, som tillhör de smartare. Torparen erlade en köpesumma för att få bruka sitt torp under 49 år, men måste sedan göra fria dagsverken på gården under tiden. Så när tiden förflutit, måste torparen plocka samman sina tillhörigheter och ge sig av. Då kunde bonden sälja torpet till någon annan, godtrogen stackare. Lisas förfader hade varit murare så följaktligen blev hon kallad Murlisan. Till torpet hörde en stenig mosse, men de klarade sig bra och hade en fosterdotter som hette Stina. Murlisan hade en bror som hette Murpellen och en som murade och som hette Murmandusen. När de 49 åren förflutit flyttade familjen till Vänsjö och Jönssons sålde till Oskar Hasselquist-Karlsson.

Den andra vägen, som går samman vid Svanbergs och som leder ut genom marken till Träknivsmåla, längs vilken Sven-Johans torp och i närheten av vilken lilla Moe hade sin stuga, var på den tiden inte bara en vagelväg, eller skogavverkningsled, som den är nu, utan den var utfartsled för flera torp samt en led mellan byarna.

Vid Monkahallsgrinden, troligen det samma som grinden vid munkstenen, finns ännu syrener på en ödetomt. Där stod förr en tvåvåningsbyggnad där Ingrid-Maria i Målen bodde. Detta hör dock inte till Grötsjö utan till Träknivsmåla by.

Återvänder vi till Grötsjö och följer huvudvägen mot grannbyn Skärvsjö, kommer vi förbi ödesågen, där man så sent som till 1950 med en ångmaskin, kunde såga sitt timmer. Innan denna uppfördes var sågen lokaliserad vid ån nedanför hagbacken. Här fanns en vattensåg och en plan, där man hade milor för träkolstillverkningen. Det fanns ytterligare en ångsåg vid slätterkärret på andra sidan gårdarna i Skärvsjö.

På den första gården i Skärvsjö har levt far och son i flera led. På adertonhundralet bodde där Anders Pettersson och hans fru Karin. Deras son Johan Andersson var en tid i Utah i USA tillsammans med sin hustru Lisa. De äldsta barnen Elsa och Lilly var födda där medan Harry, Ellen och Edvin föddes sedan paret återvänt till fädernesgården i Skärvsjö. På tjugotalet grasserade en fruktansvärd sjukdom i Småland, som var hemskt smittosam och som gjorde att folk nästan var rädda för alltför nära umgänge med varandra. Det var den galopperande lungsoten som drabbade blixtnabbt, så att man ena dagen kunde vara helt frisk, men

nästa dag nära halvdöd. Den sjukdomen tog livet av Elsa vid 18 års ålder, medan den långsammare verkande varianten av lungdot, tog livet av Lilly då hon var 30 år gammal. Hon var förlovad med Sigge, Nisses bror, och dom skulle till att gifta sig, när det upptäcktes att hon blivit sjuk. Det fanns, på den tiden, ingenting att göra åt sjukdomen och hon visste sitt öde och lät sin fästman bli fri från förlovningen. Under en lång tid tynade hon så bort och när hon skulle begravas, ville hon att det skulle ske så att hon gick till den sista vilan iklädd sin brudklänning.

Johan Andersson var hemskt snäll, medan hans fru var sträng och renlig. Hans domäner gick via utlagda tidningar till kökssoffan och det gick årtal mellan gångerna han var inne i finrummet. Han fick heller inte suppa hur han ville, utan gömde sin liter i havrebingen ute i ladan, eller också hade han den i ett hål i almen, som står framför boningshuset. Han påträffades också sovande, framstupa över grinden, uppe vid stora eken vid vägskalet till Hammaremålen.

Den andra gården i Skärvsjö, som nu står öde eller fungerar som sommarstuga, beboddes av Aron Karlsson och hans hustru Lydia. Hon kom från byn Medlen och var moster till Sonja Jönsson i Grötsjö. Bonden, Aron Karlsson, lär ha varit en sträng man som hade många barn: Gunnar, Evald, Ingeborg, Emil, Astrid, Greta och Helge. Det påstås att barnen hade stor respekt för sin far och kallade honom fader Aron. Omsider sålde Aron Karlsson gården till en rik man som hette Einar Nilsson i Vallby, som också hade egendomar i Hyltan. Denne dog dock tidigt och gården tillföll hans efterlevande hustru. Hon kallades i folkmun helt enkelt för änkan och det var hennes förvaltare, vid namn Kleppe, som skötte gårdarna åt henne.

På gården uppe i backen i Skärvsjö bodde först Elof Gustavsson och hans fru Fia med fosterdottern Jenny. Sedan köpte en man vid namn Paul Palmér gården. Han kom från Ragnars gård i Alsjö, invid prästgården. Hans far försökte, förgäves, begå självmord genom att skjuta sig. Palmér hade varit i Amerika där han hade försörjt sig som boxare. Detta gav honom ett rykte, som inte alltid var så trevligt för honom. Alla ville ställa till bråk med Palmér. I sin ungdom friade han till, gamle riksdagsmans, dotter Sigrid från Runtorp. Då hennes bröder vid en fest i Stenparken, ville försöka klå upp fästmannen, blev han påhejad av sin fästmö med uppmaningen: "Bara slå, bara slå!". Och trots att de försökte knäcka honom, genom att använda en flaska som tillhygge, klarade han sig bra ur slagsmålet. När han var ny i

Skärvsjö skulle Tärna-Johans Torvald och Sävmark retas med honom och sa: "Är det du, Palmér?" varvid Palmér utan ett ord kastade dem, båda två, över gärdesgården. Det lär emellertid ha funnits en stor karl som hette Arvid, vilken skulle ha klått upp Paul Palmér. Paul drog aldrig riktigt jämnt med sin fina fru Sigrid, men de fortsatte att leva tillsammans tills dödsdagar. Hon brukade jämföra sin man med sin gudomlige far, gamle riksdagsman: "Paul är så skitig och han tvättar sig aldrig!", sa hon ofta om sin man. Palmér hörde lite dåligt men var väldigt intresserad av jakt. Familjen flyttade slutligen till Rinkabyholm medan Helge flyttade in efter honom.

Mitt emot vägen upp till Palmérs gård, går en liten skogsväg ner i hagen till en gammal ödetomt. Här bodde Karl Nilsson i Hagen och hans fru Hilda. Hennes far var den båtsman som tagit sig namnet Kålen eller Kål, så hon fick alltid heta Kåla-Hilda. Hennes son Elof fick också ta emot smälek för morfaderns namnval. Speciellt när han var på dagsverken och man serverade kålsoppa till middag. Men man sa att Kål-Elofen var en "öaring" som ogärna ville göra någonting. Han förfrös sina fötter, som frivillig i Finska vinterkriget. Hans fru hette Martina och han var ordentlig och företagsam, så att hon lyckades förmå maken att flytta till Stockholm, bort från fattigdom och glåpord, till en bättre och människovärdigare tillvaro.

På andra sidan slätterkärret låg en liten gård där Karl Pettersson och hans hustru Emma bodde. Han försörjde sig och sin familj genom jordbruket på de sankna mossarna och dom hade en ko i ladugården intill vägen. Deras barn var Hjalmar på Skärlinamålen Manda, John och Gunnar som sedan gifte sig med Lany och tog över efter sina föräldrar.

Nu finns det bara ett hus kvar att beskriva på skärvsjögatan. Allra längst ut invid vägskälet bodde skomakaren Sjödal i en stuga, som stod nere i en grop alldeles vid vägkanten. Han kom från Agebo och hans fru Lisa från Sävsjö. Han söp rätt mycket men var en mycket glad gubbe. Han och frun och de tio barnen bodde i ett rum och det var hos honom som man hämtade posten, som kom från samhället två gånger i veckan. Han försörjde sig som skomakare, men det var nog inte alltid utan besvär man fick sin lön från de gnidiga smålänningarna. Han hade en gång spikat ett par tofflor åt Alfreds Axel och när denne frågade vad skomakaren skulle ha betalt, tvekade denne: "Ja, jag vet inte riktigt..." då nappade kunden genast, tog tofflorna och sprang med ett: "Tack och heder, heder och tack!" och försvann under glädjehop, utan att betala. En gång hade han gjort ett par skor till en kärring men då hon skulle hämta dem, lämnade hon ett par gamla till lagning och sa

att hon skulle betala när hon hämtade dom. På så sätt blev hon av med sina gamla skor, som givetvis aldrig hämtades, samtidigt som hon kom undan betalningen för de nya...

Skall vi nu, avslutningsvis, följa upp den gamla Skärvsjövägen som ansluter i byn och som går till Påryds samhälle. Närmast byn ligger skolhuset. Allra först på adertonhundratalet, efter folkskolereformens genomförande 1842, sköttes undervisningen av Skol-Kreddan. Hon var helt obildad, men kunde hjälpligt läsa och skriva och hon höll undervisning på Skärlinamålen. Det var på hennes tid som mors farbror Per gick i skolan Skol-Kreddan satte barnen i arbete med griffeltavlorna och satte sig sedan att vila med fötterna uppsatta på var sin sida om den öppna spisen, för att

**Skolan i Skärvsjö är idag ombyggd till privatbostad
Fotot från 2010**

njuta av värmen i den dåligt eldade lokalen. En kamrat till Per stack till honom ett litet papperspaket och bad honom kasta det i spisen. Utan att tänka sig för lydde han. Det blev en större explosion, så att askan for upp under kjolarna på lärarinnan. Paketet innehöll givetvis krut och för Per vankades stryk. Det var helt i sin ordning på den tiden, för det var innan skolagan förbjöds. Senare uppfördes ett skolhus på den gamla skolplanen,

till höger om vägen om man kommer från byn. Det bestod av en skolsal och en liten lägenhet för läraren bakom bestående av ett litet rum och ett kök. Här bodde och verkade en fröken Pettersson fram till på 1910-talet. Då bedrevs här bara småskoleundervisning, medan de äldre barnen fick gå till fots den dryga milen till Sävsjöby. I och med att skollärare Berg dök upp på scenen byggdes den andra skolan och nu började man undervisa på alla stadier även det frivilliga sjunde året, som kallades fortsättningskolan.

Båtsmannen Skärlina bodde i ett litet hus som låg mellan skolan och det nu så kallade Skärlinamålen. Gamla äppelträd vid en krök av vägen visar ännu på platsen. Här höll alltså Skol-Kreddan hov i ett utbygge. Hon hade förresten ett par barn utan att vara gift. På det egentliga Skärlinamålen bodde senare Hjalmar som var Karl Petterssons son ute ifrån landsvägen och hans fru Agda. Dom hade många barn: John (Warsén), Annie, Sigrid, Inez, Hildur, Lilly och Evert. Agda var syster till Johan Andersson i Skärvsjö.

På andra sidan vägen bodde båtsmannen Flöjen. Det var en gammal gubbe som kommenderade kollegorna vid kyrkparaderna. Hans son Flöja-Sventen, eller Sven Nilsson, bodde där efteråt med sin fru Emeli. De hade en dotter Anna, som kallade Sven-Nils-Anna eller Anna-sömmerska och som sydde på beställning.

En bit upp i skogen från vägen räknat står ett övergivet och förfallet hus, där innertaken sedan länge bärs upp av dörrarna och där fukt och dåliga tak mjukat upp bärande detaljer i huskroppen. Här bodde Gustaolsapellen, eller Per Karlsson alias Tyg-Petter. Han var far till Gustaolsapellens Oskar eller Oskar med benet, som han också kallas. Han hade ärvt torpet men ville inte arbeta med sina händer utan levde på att gå runt med en väska och ta upp order på tyger bland bond- och torparkärringarna. Han hade som försäljningsargument att de rikaste kärringarna, bondmororna köpt av just det tyget - "Det köpte Viktoria av för att ha till lakan..." kunde det heta. Detta avslöjar ett mycket vanligt sätt att bevisa en sanning med, från den tiden. Det viktiga var inte om ett påstående förnuftsmässigt var troligt eller bevisbart, utan det som var helt avgörande, var vem som först hade uttalat det. Då gällde förstås också, liksom nu att är man rik så har man alltid rätt. Tyg-Petter sålde för 250 kronor till Per Johansson och Tilda. De bodde först ute vid vägen i Ugglebo och hans far var båtsman.

Med tiden kom han dock upp sig, inte minst sedan han genom att ha lånat ut sin spritbok till grannen, förvärvade en del av dennes gård som kompensation. Det kunde vara dyrt att vara extra törstig under Brattsystemets dagar. Per och Tilda hade barnen Elsa, Albert, Frida, Kalle och Astrid. Deras ställe hör inte till Skärvsjö by utan till Hylkebo.

Då gränsen för denna uppräknings av personer i och omkring Grötsjö by, måste sättas någonstans och då det skulle bli för omfattande att även gå in på gårdarna i Folkehyltan, Hylkebo, Kroksjö, Träknivsmåla, bör vi kanske sluta redan nu när gränsen till Hylkebo överskridits. Vi har också Kärret, som tidigare nämnts i förbigående, Alma-torpet som fått sitt namn efter båtsmannen Alm, Per Gustavssons som bodde nedanför backen till vänster innan man kommer fram till Karl Håkanssons. Det var Karl Håkansson själv som byggde det nuvarande huset. Alms hustru hette förresten Alm-Idan.

Denna sammanställning kan inte på något sätt anses vara fullständig eller objektiv. Som alla muntliga berättelser måste den anses färgad av berättaren. Om någon med en annan kännedom om en person skulle sköta beskrivandet kanske fylleristen kunde blivit i det närmaste helnykter. Avsikten med denna framställning är alltså inte alls att ge en objektiv bild, utan det är istället en löslig sammanställning omfattande en del anekdoter och fakta om personer som bebodde de nu i det närmaste avfolkade trakter, där många människor levde och verkade i glädje och tragik, i

fattigdom och överflöd, som arbetade i sitt anletes svett med hårt arbete på de åkrar och täppor som nu i de flesta fall nästan helt åter begravts av skogens grönska. Dessa människor utgör en del av vår hembygds kulturarv och vi bör vara stolta över att komma från den trakt där de levde.

Nedtecknande och tolkande Mors berättelser
Lund den 31/12 1979,
Ingvar Joelsson

Vi tackar Berit Allhed (Joelsson) och Ingvar Joelsson att vi fått ta del av Signes berättelse och allt bildmaterial.
Gunvor o Jan-Erik Johansson

*Stöd hembygdsföreningens
dokumentationsarbete genom att
sätta in ett bidrag på vårt bankgiro:
285-7498
Oskars Hembygdsförening*